

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кафедра філософії

ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«Організація та методологія наукових досліджень»
(обов'язкова)

Рівень вищої освіти – третій освітньо-науковий рівень

Ступінь вищої освіти – доктор філософії

Галузь знань – 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право» / 293 «Міжнародне право»

Харків – 2020

Програма навчальної дисципліни «Організація та методологія наукових досліджень»: галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право» / 293 «Міжнародне право», освітньо-кваліфікаційний рівень третій (доктор філософії).

Розробники:

Данильян Олег Геннадійович – завідувач кафедри філософії, доктор філософських наук, професор;

Дзьобань Олександр Петрович – професор кафедри філософії, доктор філософських наук, професор;

Калиновський Юрій Юрійович – професор кафедри філософії, доктор філософських наук, професор;

Затверджено на засіданні кафедри філософії протокол № 17 від 23.06. 2020 р.

Завідувач кафедри філософії _____ О.Г. Данильян

“17” червня 2020 року.

Зміст

1. Вступ	4
2. Опис навчальної дисципліни	9
3. Зміст програми навчальної дисципліни	9
4. Ресурсне забезпечення навчальної дисципліни	17
4.1. Форми організації освітнього процесу та види навчальних занять.....	17
4.2. Самостійна робота здобувачів вищої освіти.....	17
4.3. Освітні технології та методи навчання	17
4.4. Форми педагогічного контролю та система оцінювання якості сформованих компетентностей за результатами засвоєння навчальної дисципліни	18
4.5. Навчально-методичне та інформаційне забезпечення навчальної дисципліни.....	20
Додаток 1. Карта предметних компетентностей з навчальної дисципліни	24
Додаток 2. Карта результатів навчання здобувача вищої освіти, сформульованих у термінах компетентностей.....	26
Додаток 3. Матриця зв'язків між модулями навчальної дисципліни, результатами навчання та предметними компетентностями в програмі навчальної дисципліни.....	29

1. Вступ

1. Цілі та завдання навчальної дисципліни.

Метою навчальної дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії загальних уявлень про теоретико-методологічні основи науково-дослідницької діяльності, правила виконання науково-дослідної діяльності, отримання навичок володіння методами оформлення та порядком представлення результатів різних дослідницьких робіт та використання цих навичок у професійній діяльності.

Основні завдання: сформувати системні знання щодо головних проблем та ідей сучасної гносеології й епістемології; шляхів наукового пізнання світу, функціонування наукового знання у сучасному інформаційному суспільстві, особливостей взаємозв'язку науки й освіти з сучасними соціальними і правовими проблемами; привити стійкі знання щодо наукової термінології й основних методів та принципів наукових досліджень; ознайомити з теоретико-методологічними, методичними та організаційними аспектами здійснення науково-дослідницької діяльності; сформувати уміння аналізувати та розв'язувати практичні завдання, пов'язані з організацією наукових досліджень, із застосуванням конкретних методів і технологій дослідження соціально-правових систем і процесів; з оформленням і презентацією результатів наукових досліджень; знання основних форм організації навчального процесу і оволодіти навичками алгоритму їх використання; сформувати уміння й навички застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у наукових дослідженнях; визначення перспективних напрямків наукових досліджень у предметній сфері професійної діяльності; адаптації сучасних досягнень науки і наукомістких технологій до науково-дослідного процесу; роботи з науковими текстами.

2. Місце навчальної дисципліни у структурі освітньо-професійної програми:

а) навчальна дисципліна належить до циклу соціально-гуманітарних дисциплін;

- а) пререквізити: «Філософія», «Форми (джерела) права»;
- б) постреквізити: «Педагогіка та психологія вищої школи».

3. Предметні компетентності здобувача вищої освіти, сформовані в результаті освоєння навчальної дисципліни:

- ПК – 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ПК – 2. Навички використання новітніх інформаційних і комунікаційних технологій.
- ПК – 3. Здатність проведення самостійних досліджень на сучасному рівні.
- ПК – 4. Здатність до пошуку, оброблення на аналізу інформації з різних джерел.
- ПК – 5. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ПК – 6. Здатність працювати в міжнародному науковому просторі.
- ПК – 7. Здатність розробляти та управляти науковими проектами.
- ПК – 8. Здатність застосовувати знання у практичній юридичній діяльності.
- ПК – 9. Здатність пристосовуватися до нових змін у правовому регулюванні.
- ПК – 10. Уміння з нових дослідницьких позицій формулювати загальну методологічну базу власного наукового дослідження, усвідомлювати його актуальність, мету і значення для розвитку інших галузей науки, суспільно-політичного, економічного життя, національної чи світової духовної культури.
- ПК – 11. Уміння кваліфіковано відобразити результати наукових досліджень у наукових статтях та тезах, опублікованих як у фахових вітчизняних виданнях, так і у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз.
- ПК – 12. Здатність формулювати наукову проблему, робочі гіпотези досліджуваної проблеми, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.
- ПК – 13. Здатність до аналітичного оцінювання правової проблеми.

ПК – 14. Уміння збирати, опрацьовувати та аналізувати правові джерела (нормативні акти, доктринальні джерела, судову практику).

ПК – 15. Здатність до опрацювання та аналізу інформації для правового дослідження.

ПК – 16. Здатність до побудови правових моделей і перевірка їх адекватності.

ПК – 17. Знання провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, наукові школи та фундаментальні праці у галузі дослідження, формулювання мети власного наукового дослідження як складової загальноцивілізаційного процесу.

ПК – 18. Вміння формулювати та обґрунтовувати юридичні висновки, пропозиції, рекомендації.

ПК – 19. Здатність здійснювати аналіз законодавчих текстів та їх експертизу.

ПК – 20. Ведення діалогу й аргументування під час наукових і ділових дискусій, переговорів, судових дебатів, публічного виступу в судах та інших органах.

ПК – 21. Здатність до написання наукового дослідження правової проблеми або статті у фахове видання.

ПК – 22. Знання методологічних принципів та методів правового дослідження.

Експлікація загальних і професійних компетентностей визначається в карті предметних компетентностей (Додаток 1).

4. У результаті освоєння навчальної дисципліни здобувачами вищої освіти ступеня доктора філософії повинен демонструвати наступні результати навчання:

РНС НД – 1.1. Вміти застосовувати принципи наукової та професійної етики.

РНС НД – 1.2. Вміти здійснювати процедуру встановлення інформаційної цінності джерел шляхом порівняльного аналізу з іншими джерелами.

РНС НД – 1.3. Знати принципи фінансування науково-дослідної роботи та структури кошторисів на її виконання, вміння підготувати запит на отримання фінансування, звітну документацію.

РНС НД – 1.4. Вміти ініціювати, організувати та проводити комплексні дослідження в галузі науково-дослідницької та інноваційної діяльності, які приводять до отримання нових знань.

РНС НД – 2.1. Вміти формулювати робочі гіпотези досліджуваної проблеми, які мають розширювати і поглиблювати стан наукових досліджень в обраній сфері.

РНС НД – 2.2. Вміти збирати, обробляти та аналізувати теоретичні та прикладні дослідження провідних зарубіжних вчених; формулювати мету власного наукового дослідження як складову загальноцивілізаційного процесу.

РНС НД – 2.3. Брати участь у формуванні команди дослідників для вирішення локальної задачі (формулювання дослідницької проблеми, робочих гіпотез, збору інформації, підготовки пропозицій).

РНС НД – 2.4. Вміти з нових дослідницьких позицій формулювати загальну методологічну базу власного наукового дослідження, усвідомлювати його актуальність, мету і значення для розвитку інших галузей науки, суспільно-політичного, економічного життя, пам'яткоохоронної та музейної діяльності, національної чи світової духовної та матеріальної культури.

РНС НД – 2.5. Ініціювати, організувати та проводити комплексні дослідження в галузі науково-дослідницької та інноваційної діяльності, які приводять до отримання нових знань.

РНС НД – 3.1. Вміти застосовувати нові цілісні знання у власних наукових дослідженнях та у професійній практиці.

РНС НД – 3.2. Здатність презентувати свої знання на рівні достатньому для усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження.

РНС НД – 3.3. Вміти спілкуватися в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в галузі наукової та професійної

діяльності, в тому числі і на міжнародному рівні, демонструючи системний науковий світогляд та культурний кругозір.

РНС НД – 3.4. Здійснювати професійну презентацію результатів своїх досліджень на міжнародних наукових конференціях, семінарах.

РНС НД – 3.5. Вміти спілкуватись в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в певній галузі наукової та/або професійної діяльності.

РНС НД – 3.6. Вміти кваліфіковано відображати результати наукових досліджень у наукових статтях, опублікованих як у фахових вітчизняних виданнях, так і у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз.

РНС НД – 3.7. Здатність використовувати сучасні інформаційні та комунікативні технології при спілкуванні, обміні інформацією, зборі, аналізі, обробці, інтерпретації джерел; здійснювати публікацію джерел з дотриманням основних археографічних правил.

Експлікація результатів освоєння навчальної дисципліни і результатів навчання за спеціальністю і спеціалізацією освітньо-професійної програми визначається в карті результатів навчання, сформульованих у термінах компетентностей (Додаток 2).

5. Модуляризація компетентісно-орієнтованої програми навчальної дисципліни.

Експлікація модуляризації компетентісно-орієнтованої програми навчальної дисципліни визначається у матриці зв'язків між модулями навчальної дисципліни, результатами навчання та предметними компетентностями (Додаток 3).

2. Опис навчальної дисципліни

Курс	Рівень освіти, галузь знань, спеціальність	Дидактична структура навчальної дисципліни
Кількість кредитів ЕКТС: 8	Освітньо-науковий рівень – третій (доктор філософії)	Обов'язкова
Кількість модулів: 3	Галузь знань – 08 «Право»	Модуль 1 Лекції: 8 Практичні заняття: 4 Самостійна робота: 24
Загальна кількість годин: 240	Спеціальність – 081 «Право» / 293 «Міжнародне право»	Модуль 2 Лекції: 32 Практичні заняття: 8 Самостійна робота: 80
Тижневих годин: 6		Модуль 3 Лекції: 20 Практичні заняття: 8 Самостійна робота: 56
		Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (іспит)

3. Зміст програми навчальної дисципліни

Викладення змісту програми навчальної дисципліни здійснюється за трьома модулями.

Модуль 1. Наука як особлива форма соціальної діяльності.

Світоглядно-філософські проблеми науки. Поняття науки. Місце та роль науки у житті сучасного суспільства. Виникнення і розвиток науки. Передісторія науки. Наука і реальний практичний досвід. Перетворення науки у самостійну форму людської діяльності. Основні концепції науки в сучасності та історії розвитку суспільства. Проблема критеріїв періодизації розвитку науки. Основні періоди в історичному генезисі науки: переважно особистісно-світоглядна орієнтація науки в суспільстві (від її виникнення до Галілея і Ньютона); переважно технологічна, матеріально-виробнича орієнтація науки

(починаючи з XVII ст. і до сучасності); орієнтація на розвиток інтелектуального творчого потенціалу особистості (сучасний етап). Закономірності і критерії розвитку науки. Характерні риси та тенденції сучасного етапу розвитку науки. Наукова революція і її роль у розвитку системи наукового знання. Особливості сучасної наукової революції. Наука як соціальна система. Система сучасного наукового знання. Структура науки.

Наука як соціальний феномен. Наука як особливий вид пізнавальної діяльності та соціальний інститут. Наука як специфічний тип знання. Співвідношення наукового та практичного пізнання. Класифікація наук. Цінності науки. Загальні функції науки: світоглядна, інтегративна, гносеологічна, методологічна, прогностична. Соціальні функції науки: культурно-світоглядні (галузеві), функції науки як безпосередньої продуктивної сили, функції як соціальної сили, менеджерські функції. Принципи науки: універсалізму, комуналізму, незацікавленості, абсолютної неприйнятності плагіату, організованого скептицизму. Класифікація видів науково-технічної діяльності в Україні. Класифікація галузей наук. Місце правознавства у системі наук. Об'єкт правознавства. Теоретичні та історичні юридичні науки, галузеві юридичні науки, науки, що вивчають систему, повноваження, принципи діяльності державних органів, науки, що вивчають міжнародне право, прикладні юридичні науки. Головні функції юридичної науки: теоретико-пізнавальна, практично-прикладна, виховна.

Традиції й новації в науці. Еволюція підходів до аналізу науки у XX ст. Карл Поппер і проблема демаркації. Концепція дослідницьких програм І.Лакатоса. «Нормальна» наука Т.Куна. Концепція «неявного знання» М.Полані і багатоманітність наукових традицій. Сучасні моделі науки. Наука як куматоїд. Типи і зв'язки наукових програм. Наука і соціальна пам'ять. Дослідницькі й колекторські програми. Естафетна модель науки. Конфлікт дослідницьких програм. Новації у розвитку науки. Різноманітність новацій і їх відносний характер. Проблема незнання й відкриття у сучасній науці. Традиції й побічні результати наукових досліджень. Метафоричні програми і взаємодія наук.

Переорієнтація з пошуку причин змін і розвитку на аналіз стійкості, стаціонарності й самоорганізації.

Модуль 2. Основи гносеології й методології наукових досліджень.

Основи гносеології та методології науки. Пізнання і його види. Суб'єкт і об'єкт пізнання в класичній і некласичній науці. Головні питання гносеології. Процес пізнання як системний феномен: об'єкт, суб'єкт, засоби пізнання. Суб'єкт і об'єкт пізнання в класичній і некласичній науці. Основні положення наукового пізнання. Принципи наукового пізнання: принцип об'єктивності, принцип пояснення множини досліджуваних явищ за допомогою небагатьох загальних підстав, принцип достатньої повноти обґрунтування, принцип системності, принцип єдності аналізу й синтезу, принцип єдності історичного і логічного, принцип сходження від абстрактного до конкретного. Рівні наукового пізнання: емпіричний, теоретичний, метатеоретичний.

Методи наукового пізнання. Філософський рівень методології. Наукові методи у процесі наукового пізнання: роль та функції. Поняття методу, методики, методології. Вимоги до методів наукового пізнання. Проблема класифікації методів наукового пізнання. Основні підходи до класифікації методів наукового пізнання: за ступенем загальності, за рівнями наукового пізнання, за етапами дослідження. Загальний закон пізнання (метод сходження від абстрактного до конкретного) як логічний стрижень процесу наукового пізнання, етапи його здійснення. Методи наукового пізнання філософського рівня як найбільш загальні принципи й методи наукового пізнання, що виконують регулятивну функцію по відношенню до наукового пізнання. Парадигма як інтегральна характеристика тієї чи іншої науки в певну епоху. Стель мислення та його функції: критична, селективна, вербальна, прогностична. Наукова картина світу як сукупність загальних наукових уявлень про структуру того чи іншого фрагмента об'єктивної реальності. Архетип теоретичного мислення як сукупність принципів і способів вибору і здійснення теоретичної діяльності для пояснення явищ, відбору її кінцевих результатів. Рефлексія як метод і форма теоретичної діяльності людини. Діалектика й

метафізика як протилежні методологічні підходи до створення філософських систем пізнання й розуміння світу. Редукціонізм у науці та його критика.

Загальнонауковий рівень методології. Загальнонаукові методи пізнання. Основні напрямки формування й розвитку загальнонаукового рівня методології. Структура загальнонаукових методів: емпіричні методи, загальнологічні методи і прийоми, евристичні методи. Методи емпіричного дослідження. Спостереження як цілеспрямоване пасивне вивчення предметів дослідження та основні вимоги до нього. Різновиди спостережень. Експеримент, його особливості, види, стадії та функції. Уявний експеримент як система розумових процедур з концептуальними образами. Порівняння як емпіричний метод і вихідний пункт порівняльно-історичного методу. Описання як емпіричний метод. Підходи до вибору знакових систем позначення при описанні результатів спостереження та експерименту. Загальнологічні методи і прийоми наукових досліджень. Аналіз та його різновиди. Логічний аналіз як особливий вид аналізу. Синтез як загальнологічний метод. Синтез і емерджентність. Діалектичний взаємозв'язок аналізу й синтезу. Індукція як логічний дослідницький прийом. Види індуктивних узагальнень: популярна індукція, неповна та повна індукція, наукова індукція. Дедукція як метод. Метод абстрагування. Види та рівні (порядки) абстракцій. Філософські категорії як найвищий рівень абстракцій. Узагальнення та його види. Межі абстрагування у науковому пізнанні. Метод аналогії. Види аналогій. Імовірнісний характер висновків аналогією та вимоги до підвищення їх імовірності. Метод ідеалізації. Відносність ідеалізації. Метод формалізації та його значення у науковому пізнанні. Метод моделювання. Предметне та знакове моделювання. Імітаційне моделювання, види імітаційних моделей. Ізоморфні та гомоморфні моделі. Матеріальні, знаково-концептуальні та символічні моделі. Мовне описання моделей, поняття тезаурусу. Евристичні методи наукового дослідження. Інтуїція, характерні риси наукової інтуїції. Методи індивідуального самотимулювання мислительного процесу. Уявний експеримент як метод. Типи уявних експериментів: конструюючі, аналітичні,

синтетичні. Методи колективного стимулювання мислительної діяльності. Метод експертних оцінок. Вимоги до експертів. Найбільш відомі методи експертних оцінок: метод Делфі, мозковий штурм, метод аналізу ієрархій.

Рівень спеціальних методів наукових досліджень. Спеціальні (специфічні) методи наукового пізнання. Дисциплінарні та міждисциплінарні методи. Метод конкретно-соціологічних досліджень та його прийоми. Метод контент-аналізу: поєднання номотетичних дослідницьких процедур з ідіографічними. Статистично-математичні методи. Можливості та значення сучасних статистично-математичних методів у науковому пізнанні. Метод соціально-правового експерименту як спосіб перевірки наукових гіпотез або проєктів. Кібернетичний метод та можливості й перспективи його застосуванні у пізнанні правової реальності. Порівняльно-правовий метод. Макро- та мікропорівняння. Юридична компаративістика. Формально-юридичний (нормативно-догматичний) метод, його вузько-цільове призначення. Логіко-юридичний метод. Метод альтернатив і його застосування як спосіб виявлення вразливих місць наукових гіпотез.

Міждисциплінарні підходи та методи наукових досліджень. Поняття методологічного підходу. Класичні методологічні підходи: історичний, термінологічний. Системний підхід як один із головних напрямків міждисциплінарної методології наукового пізнання. Розробка системного підходу в науці: фактори виникнення та генеза. Неоднозначність тлумачень системного підходу. Основні завдання системного підходу (загальної теорії систем). Методологічна специфіка системного підходу. Поняття системи, основні ознаки систем. Принципи системного підходу: остаточної (глобальної, генеральної) мети; єдності і зв'язаності; модульності; ієрархії; функціональності; розвитку; децентралізації; невизначеності. Системний підхід як синтез індуктивного, дедуктивного та інтуїтивного методів. Основні положення застосування системного підходу на практиці. Структурно-функціональний підхід: сутність та основні положення. Дослідження функціональних залежностей елементів системи. Застосування структурно-

функціонального методу у правових дослідженнях. Некласичні (сучасні) методологічні підходи: герменевтичний, антропологічний, аксіологічний, феноменологічний. Синергетичний підхід як методологічна орієнтація у дослідженні відкритих нелінійних систем, що самоорганізуються. Основні поняття синергетики: самоорганізація, відкритість, ентропія, нелінійність, нерівноважність, точка біфуркації, флуктуація, дисипативність, аттрактор. Патерни (зразки) синергетичного мислення.

Логіка наукового дослідження і його етапи. Факт як достовірне знання про одиничне. Формування факту. Види фактів. Роль фактів у науковому пізнанні. Наукова проблема. Фактори впливу на спосіб постановки й вирішення проблеми. Види проблем: конструктивні, реконструктивні, нерозвинені, розвинені. Псевдопроблеми у науці. Проблемна ситуація як умова постановки проблеми у процесі наукового пізнання. Наукова гіпотеза. Структура гіпотези. Вимоги до наукової гіпотези. Види гіпотез: загальна, часткова, наукова, робоча. Основні способи перетворення гіпотез у достовірне знання. Доказ гіпотези. Основні елементи доказу: теза, аргумент, демонстрація. Взаємозв'язок між основними елементами доказу. Концепція та теорія як найбільш розвинені форми наукового пізнання. Теорія як система, що розвивається. Основні елементи теорії: підстави, об'єкти, логіка, установки й ціннісні фактори, сукупність законів і тверджень. Основні функції теорії: синтетична, пояснювальна, методологічна, прогностична. Наукова парадигма як сукупність фундаментальних наукових установок і уявлень. Роль наукової парадигми у забезпеченні спадкоємності розвитку науки й наукової творчості.

Модуль 3. Праксеологія наукових досліджень.

Організація наукової діяльності. Інституційна організація сучасної науки. Наукові установи: поняття та різновиди. Організаційна структура наукових установ. Правові основи організації наукових досліджень. Планування наукової діяльності. Форми фінансування наукових досліджень. Фундаментальні та прикладні дослідження. Правознавство як галузева наука. Вчені звання та посади наукових та науково-педагогічних працівників. Форми підготовки

наукових та науково-педагогічних кадрів. Доктор філософії. Доктор наук. Етичні стандарти у науковій діяльності. Академічна свобода та академічна мобільність. Наукова спільнота.

Наукові публікації: поняття, вимоги, методика підготовки. Поняття публікації. Функції наукових публікацій. Міжнародні та національні наукометричні бази. Електронні наукові видання. Значення друкованих публікацій. Державна регламентація видавничої продукції, термінів та визначень основних видів видань. Науково-дослідні публікації: монографія, автореферат дисертації, препринт, тези доповідей, збірник наукових праць. Джерелознавчі публікації. Періодичні та неперіодичні видання. Види наукових неперіодичних видань: книга, брошура, листівка. Наукова стаття як вид наукової публікації. Оглядові, проблемні та метрологічні наукові статті. Вимоги до змісту наукових статей. Структура наукової статті. Нормативний та оптимальний обсяги наукової статті. Вимоги до публікації наукових статей для здобувача наукового ступеня. Функції наукових статей: дослідницька, оціночна, презентаційна, комунікативна. Наукова монографія як вид наукової публікації. Нормативні вимоги до структури, обсягу, рецензування, тиражу, наявності міжнародного стандартного номера ISBN. Основні відмінності між дисертацією й монографією. Тези наукової доповіді (повідомлення). Основні вимоги до обсягу, структури та оформлення тез наукової доповіді.

Процес підготовки наукової роботи. Вибір теми наукового дослідження. Формулювання мети дослідження, конкретних завдань і аспектів опрацювання обраної теми. Планування наукового дослідження. Робочий план. Пошук інформації. Документальні джерела інформації. Каталоги й картотеки. Бібліографічні покажчики. Послідовність пошуку документальних джерел інформації. Робота з джерелами інформації. Використання глобальних інформаційних мереж для пошуку й використання інформації. Поняття плагиату. Моральна та юридична відповідальність дослідника за запозичення інформації.

Специфіка і структура наукового тексту. Основні вимоги до наукового тексту. Науковий текст як спосіб подання наукової інформації. Тексти-констатації й тексти-міркування. Первинні й вторинні наукові тексти. Основні особливості наукового тексту. Методи роботи з науковими текстами: анотування, реферування, складання тез, конспектування, складання великих інформаційних баз, логічне моделювання. Функції наукового тексту. Дисертація як науковий документ. Основні вимоги й рекомендації, що висуваються до тексту дисертаційного дослідження. Норми наукової комунікації. Правила викладення тексту дисертації. Композиційно-сміслова структура тексту. Стилїстика тексту дисертації. Основні стилі сучасної мови. Основні риси наукового мовного стилю. Функціонально-синтаксичні й спеціальні лексичні засоби. Способи викладення наукового тексту. Авторські докази й аргументація. Спростування хибних суджень і умовиводів.

Основні вимоги нормативних документів до оформлення та порядку захисту дисертаційних досліджень. Вимоги до структури та змісту дисертації. Загальні вимоги до оформлення дисертації. Подання текстового матеріалу. Загальні правила подання ілюстрацій. Подання таблиць. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела. Подання виносок. Оформлення списку використаних джерел. Оформлення додатків. Підготовка автореферату (анотації). Загальні вимоги до автореферату (анотації). Структура автореферату (анотації). Оформлення автореферату. Видання автореферату. Електронний варіант автореферату. Основні етапи процесу захисту дисертації. Попередній розгляд дисертації та оформлення відзиву установи, у якій виконана дисертація. Подання дисертації до спеціалізованої вченої ради, розсилання автореферату. Підготовка до захисту дисертації. Оформлення документів атестаційної справи, порядок розгляду атестаційних справ у Міністерстві освіти і науки України. Переатестація наукових кадрів і нострифікація дипломів про присудження наукових ступенів. Позбавлення наукових ступенів. Розгляд апеляцій, пов'язаних з присудженням (позбавленням) наукового ступеня.

4. Ресурсне забезпечення навчальної дисципліни

4.1. Форми організації освітнього процесу та види навчальних занять

Форми організації освітнього процесу – навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи.

Види навчальних занять – лекції, практичні заняття, індивідуальні заняття, консультації.

4.2. Самостійна робота здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії.

1. Зміст та призначення самостійної роботи.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії включає різноманітні види індивідуальної й колективної навчальної діяльності, яка здійснюється під час аудиторних та позааудиторних занять з урахуванням індивідуальних особливостей і пізнавальних можливостей здобувачів вищої освіти під керівництвом викладача або без його безпосередньої участі. Одним із головних завдань самостійної роботи здобувачів вищої освіти є удосконалення їх пізнавальної активності, стимулювання вимогливості до себе, бажання і потреби працювати творчо, постійно поповнювати й удосконалювати свої знання. Самостійна робота спрямована на формування самостійності здобувачів вищої освіти і засвоєння ними сукупності знань, умінь. Мета самостійної роботи: формування самостійності як риси особистості і засвоєння знань, умінь, навиків. Основними функціями самостійної роботи здобувачів вищої освіти є: пізнавальна, самостійна, прогностична, коригуюча, виховна.

4.3. Освітні технології та методи навчання

Освітні технології: ігрові технології, інтерактивні технології, технологія проблемного навчання, технологія інтенсифікації навчання на основі опорних схем і знакових моделей, аудіо-візуальні технології, технологія рівневої диференціації навчання на основі обов'язкових результатів, технологія колективного способу навчання, технологія групової діяльності, технологія

групових творчих вправ, інтегральна технологія навчання, технологія сугестивного навчання, технологія розвитку критичного мислення, технологія навчання як дослідження, технологія формування творчої особистості.

Методи навчання: проблемно-пошукові методи, метод проектного навчання, ділові ігри, методи колективної розумової діяльності, метод застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні, метод дискусії.

4.4. Форми педагогічного контролю та система оцінювання якості сформованих компетентностей за результатами засвоєння навчальної дисципліни.

1. Поточний контроль знань здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії.

Оцінювання знань здобувачами вищої освіти ступеня доктора філософії здійснюється на основі результатів поточного контролю (ПК). Загальним об'єктом оцінювання знань здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії є відповідні частини навчальної програми дисципліни, засвоєння яких перевіряється під час ПК. Завданням ПК є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу, здатності осмислити зміст окремих тем чи розділу, умінь застосовувати отримані філософські знання при вирішенні професійних завдань. Об'єктами ПК знань є: систематичність та активність роботи на лекціях, семінарських заняттях (відвідування відповідних форм навчального процесу, активність та рівень знань при обговоренні питань), виконання контрольних завдань, інші форми робіт. Оцінювання результатів ПК здійснюється викладачем наприкінці вивчення навчальної дисципліни.

2. Підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії.

Підсумкове оцінювання рівня знань здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії здійснюється на основі результатів поточного ПК та підсумкового контролю знань (ПКЗ) за 100-бальною шкалою. Завдання, що

вносяться на ПКЗ оцінюються від 0 до 60 балів. ПКЗ з філософії проводиться у формі іспиту з вузлових питань, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані знання з сучасними соціальними і правовими проблемами.

Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання екзаменаційних завдань, порядок і час їх складання визначаються кафедрою і доводяться до здобувачів на початку навчального семестру. До екзаменаційного білета включаються три питання з курсу навчальної дисципліни. Відповідь на кожне питання оцінюється від 0 до 20 балів.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється у залікову книжку відповідно до такої шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в університеті
A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5	90-100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80-89
C	ДОБРЕ – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75-79
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70-74
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60-69
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	20-59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1-19

3. Критерії і рівні оцінювання результатів навчання.

Критеріями оцінювання ПК є:

а) активність та рівень знань під час обговорення питань семінарських занять, відвідування відповідних форм навчального процесу, самостійне вивчення окремих тем чи питань, інші форми робіт (від 0 до 20 балів);

б) оцінка за контрольні роботи, які проводяться у процесі вивчення I та II розділів дисципліни (від 0 до 15 балів за кожну роботу). Конкретний перелік питань до письмової контрольної роботи, порядок і час її виконання, критерії оцінювання визначає викладач кафедри й доводить до відома аспірантів на початку навчального семестру. Виконання контрольних робіт є обов'язковим.

Підсумковий бал за результатами ПК оформляється перед початком екзаменаційної сесії. Загальна максимальна кількість балів за ПК становить 40 балів за результатами семестру. Мінімальна кількість балів за ПК, яка є допуском до складання екзамену – 25 балів.

У разі невиконання завдань ПК (у разі отримання менше, ніж 25 балів) з об'єктивних причин аспіранти мають право з дозволу викладача скласти їх до екзаменаційної сесії. Час та порядок складання визначає викладач.

4.5. Навчально-методичне та інформаційне забезпечення навчальної дисципліни:

підручники, навчальні посібники, довідкова література, монографії, статті:

Афанасьєва Л. В. та ін. Філософія науки: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Мелітополь: Люкс, 2011. 207 с.

Батай Ж. Внутренний опыт / пер. с фр., послесл. и коммент. С. Л. Фокина. Санкт-Петербург: Аксиома: МИФРИЛ, 1997. 333 с.

Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляции / пер. с фр. А. Качалова. Москва: ПОСТУМ, 2016. 238 с.

Бурак П. М. Философия и методология науки. Минск: БГТУ, 2008. 286 с.

Водопьянов П. А., Буряк М. Философия и методология науки. Минск, 2006. 128 с.

Гордієнко С. Г. Молодому науковцю коротко про необхідне: науково-практичний посібник. Київ: КНТ, 2007. 92 с.

Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХП», 2009. 142 с.

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методи правового дослідження. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.* Харків: Право, 2017. Т. 2: Філософія права / редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін. С. 456-459.

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. *Методологія наукових досліджень: підручник.* Харків: Право, 2019. 368 с.

Делез Ж. *Логика смысла / пер. с фр. Я. И. Свирского.* Москва: Академический проект, 2011. 470 с.

Деррида Ж. *Письмо и различие / пер. с фр. Д. Ю. Кралечкина.* Москва: Акад. проект, 2000. 319 с.

Дзебань А. П., Яроцкий В. Л. *Общеметодологические и эвристические аспекты современных цивилистических исследований. Методология исследования проблем цивилистики: сб. ст. посвящ. памяти проф. А. А. Пушкина / под ред. Ю. М. Жорнокуя и С. А. Слипченко.* Харків: Право, 2017. С. 176-205.

Дзьобань О. П., Яроцкий В. Л. Соціологічний та аксіологічний напрямки сучасних правових досліджень. *Інформація і право.* 2018. № 1 (24). С. 5-13.

ДСТУ 8302:2015. *Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання.* [Чинний від 2015-06-22]. Вид. офіц. Київ, 2016. 16 с.

ДСТУ 7152:2010. *Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках.* [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с.

Дутковський І. *Взаємодія традицій і новацій у науці. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць.* 2013. Випуск 73 (№ 6). С. 136-138.

Кивалова Т. С., Короткий Т. Р., Полевой Н. А. *Квалификационная работа юриста: методика написания и защиты.* Одеса: Феникс, 2010. 312 с.

Клепко С. Ф. *Наукова робота і управління знаннями: навчальний посібник.* Полтава: ПОІППО, 2005. 201 с.

Ковальчук В. В. *Основи наукових досліджень. Навчальний посібник.* Київ: «Слово», 2009. 240 с.

Конверський А. Є. *Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студ., курсантів, аспірантів та ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського.* Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

Крушельницька О. В. *Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник.* Київ: Кондор, 2006. 192 с.

Лиотар Ж. *Состояние постмодерна / пер. с фр. Н. А. Шматко.* Москва: Ин-т эксперим. социологии; Санкт-Петербург: Алетейя, 1998. 159 с.

Лудченко А. А., Лудченко Я. А., Примаков Т. А. *Основы научных исследований: учебное пособие.* Київ: Знання, 2000. 114 с.

Марцин В. С., Міценко Н. Г., Даниленко О. А. та ін. *Основи наукових досліджень: навчальний посібник.* – Львів: Ромус-Поліграф, 2002. 128 с.

Мельник В. П. *Філософія. Наука. Техніка: Методолого-світоглядний аналіз: монографія.* Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 589 с.

Мокін Б. І., Мокін О. Б. *Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник*. Вінниця: ВНТУ, 2014. 180 с.

Основи наукових досліджень: конспект лекцій / укладач Е. В. Колісніченко. Суми: Сумський державний університет, 2012. 83 с.

Основи наукових досліджень: Організація наукових досліджень: конспект лекцій / уклад. Н. І. Бурау. Київ: НТУУ «КПІ», 2007. 33 с.

Остапчук М. В., Рибак А. І., Ванюшкін О. С. *Методологія та організація наукових досліджень: підручник*. Одеса: Фенікс, 2014. 375 с.

Пилинський М. М. *Мовна норма і стиль*. Київ: Наукова думка, 1976. 288 с.

Пілюшенко В. Л., Шкрабак І. В., Славенко Е. І. *Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: навчальний посібник*. Київ: Лібра, 2004. 344 с.

Пономарів О. Д. *Стилістика сучасної української мови: підручник*. 3-є вид., перероб. та доповн. Тернопіль, 2000. 248 с.

Про вищу освіту: Закон України. – Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 37-38. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: Наказ МОН України від 12.01.2017 р., № 40. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах): Постанова КМУ від 23 березня 2016 р., № 261. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника: Постанова КМУ від 24 липня 2013 р., № 567. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

Пунченко О. П. *Методологічні новації у сучасному науковому пізнанні. Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2014. № 57. С. 27-37.

Роджерс Е. М. *Дифузія інновацій* / пер. з англ. В. Старка. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 591 с.

Романчиков В. І. *Основи наукових досліджень: навч. посібник*. Київ: Видавництво «Центр учбової літератури», 2007. 254 с.

Сидоренко В. К., Дмитренко П. К. *Основи наукових досліджень: навчальний посібник*. Київ, 2000. 260 с.

Стеченко Д. М., Чмир О. С. *Методологія наукових досліджень*. Київ: Знання, 2005. 309 с.

Сурмін Ю. П. *Майстерня вченого: підручник для науковця*. Київ: «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.

Сурмін Ю. П. *Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навчально-методичний посібник*. Київ: НАДУ, 2008. 184 с.

Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень: конспект лекцій. Київ: Академвидав, 2004. 207 с.

Фуко М. Слова и вещи: Археология гуманитарных наук / пер. с фр.; вступ. ст. Н. С. Автономовой. Санкт-Петербург: АОЗТ «Талисман», 1994. 405 с.

Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2003. 240 с.

Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання-Прес, 2002. 295 с.

Шерман О., Токарська А. Юридичне документознавство: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 135 с.

Інтернет-ресурси:

Електронний архів-репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/782> (дата звернення: 10.06.2020).

Навчально-методичні матеріали Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://acs.nlu.edu.ua/materials/list.php> (дата звернення: 11.06.2020).

Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua> (дата звернення: 11.06.2020).

Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua> (дата звернення: 12.06.2020).

СЕНМК:

Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс кафедри філософії URL: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=120:kafedra-f%D1%96losof%D1%96%D1%97&Itemid=151.

Карта предметних компетентностей з навчальної дисципліни

Шифр та назва компетентностей за спеціальністю	Шифр та назва компетентностей з навчальної дисципліни
ЗК – загальні (універсальні) компетентності	ПК – предметні компетентності з навчальної дисципліни
ЗК – 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.	ПК – 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
	ПК – 2. Навички використання новітніх інформаційних і комунікаційних технологій.
	ПК – 3. Здатність проведення самостійних досліджень на сучасному рівні.
ЗК – 2. Здатність застосовувати знання в професійній діяльності у стандартних та нестандартних ситуаціях.	ПК – 4. Здатність до пошуку, оброблення на аналізу інформації з різних джерел.
ЗК – 5. Уміння грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції, належним чином їх обґрунтовувати.	ПК – 5. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
	ПК – 6. Здатність працювати в міжнародному науковому просторі.
ЗК – 8. Здатність бути критичним і самокритичним.	ПК – 7. Здатність розробляти та управляти науковими проектами.
	ПК – 8. Здатність застосовувати знання у практичній юридичній діяльності.
ЗК – 11. Здатність приймати неупереджені і вмотивовані рішення.	ПК – 9. Здатність пристосовуватися до нових змін у правовому регулюванні.
ЗК – 12. Здатність визначати інтереси і мотиви поведінки інших осіб.	ПК – 10. Уміння з нових дослідницьких позицій формулювати загальну методологічну базу власного наукового дослідження, усвідомлювати його актуальність, мету і значення для розвитку інших галузей науки, суспільно-політичного, економічного життя, національної чи світової духовної культури.
ЗК – 14. Здатність до креативності у предметно-практичній діяльності відповідно до соціальних статусів и модусів.	ПК – 11. Уміння кваліфіковано відобразити результати наукових досліджень у наукових статтях та тезах, опублікованих як у фахових вітчизняних виданнях, так і у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз.
ФКС – фахові компетентності за спеціальністю	
ФКС – 3. Знання міжнародних	ПК – 12. Здатність формулювати

стандартів прав людини.	наукову проблему, робочі гіпотези досліджуваної проблеми, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.
	ПК – 13. Здатність до аналітичного оцінювання правової проблеми.
	ПК – 14. Уміння збирати, опрацьовувати та аналізувати правові джерела (нормативні акти, доктринальні джерела, судову практики).
ФКС – 9. Уміння моделювати правові ситуації у професійній діяльності.	ПК – 15. Здатність до опрацювання та аналізу інформації для правового дослідження.
	ПК – 16. Здатність до побудови правових моделей і перевірка їх адекватності.
ФКС – 10. Здатність аналізувати правові проблеми та формувати правові позиції.	ПК – 17. Знання провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, наукові школи та фундаментальні праці у галузі дослідження, формулювання мети власного наукового дослідження як складової загальноцивілізаційного процесу.
ФКС – 13. Здатність виявляти проблеми у правовому регулюванні і пропонувати способи їх вирішення.	ПК – 18. Вміння формулювати та обґрунтовувати юридичні висновки, пропозиції, рекомендації.
ФКС – 16. Навички логічного, критичного і системного аналізу правових документів.	ПК – 19. Здатність здійснювати аналіз законодавчих текстів та їх експертизу.
	ПК – 20. Ведення діалогу й аргументування під час наукових і ділових дискусій, переговорів, судових дебатів, публічного виступу в судах та інших органах.
ФКС – 19. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.	ПК – 21. Здатність до написання наукового дослідження правової проблеми або статті у фахове видання.
	ПК – 22. Знання методологічних принципів та методів правового дослідження.

**Карта результатів навчання здобувача вищої освіти ступеня доктора
філософії, сформульованих у термінах компетентностей**

Шифр та назва РН за спеціальністю	Мо- дуль НД	Шифр та назва РН з навчальної дисципліни
РНС – результати навчання за спеціальністю		Результати навчання з навчальної дисципліни
РНС – 1. Демонструвати знання і розуміння сучасних правових доктрин, цінностей, принципів та стандартів у межах різних правових галузей, а також міжнародного та європейського права.	№ 1	РНС НД – 1.1. Вміти застосовувати принципи наукової та професійної етики.
РНС – 2. Здійснювати критичний і системний аналіз правових явищ та процесів.	№ 1	РНС НД – 1.2. Вміти здійснювати процедуру встановлення інформаційної цінності джерел шляхом порівняльного аналізу з іншими джерелами.
РНС – 3. Пояснювати природу й зміст основних правових інститутів і процедур національного права і особливості їх реалізації та застосування.	№ 2	РНС НД – 2.1. Вміти формулювати робочі гіпотези досліджуваної проблеми, які мають розширювати і поглиблювати стан наукових досліджень в обраній сфері.
РНС – 4. Виявляти проблеми у правовому регулюванні і пропонувати способи їх вирішення з використанням наявних теоретичних і прикладних знань відповідно до принципів захисту прав людини і її основоположних свобод.	№ 1	РНС НД – 1.3. Знати принципи фінансування науково-дослідної роботи та структури кошторисів на її виконання, вміння підготувати запит на отримання фінансування, звітну документацію.
	№ 3	РНС НД – 3.6. Вміти кваліфіковано відображати результати наукових досліджень у наукових статтях, опублікованих як у фахових вітчизняних виданнях, так і у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз.
РНС – 5. Демонструвати знання та розуміння особливостей правового регулювання у фундаментальних галузях права.	№ 3	РНС НД – 3.7. Здатність використовувати сучасні інформаційні та комунікативні технології при спілкуванні, обміні інформацією, зборі, аналізі, обробці, інтерпретації джерел; здійснювати публікацію джерел з дотриманням основних археографічних правил.

	№ 3	РНС НД – 3.2. Здатність презентувати свої знання на рівні достатньому для усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження.
РНС – 9. Проаналізувати правові феномени у сфері державного і суспільного буття.	№ 2	РНС НД – 2.5. Ініціювати, організувати та проводити комплексні дослідження в галузі науково-дослідницької та інноваційної діяльності, які приводять до отримання нових знань.
	№ 2	РНС НД – 2.2. Вміти збирати, обробляти та аналізувати теоретичні та прикладні дослідження провідних зарубіжних вчених; формулювати мету власного наукового дослідження як складову загальноцивілізаційного процесу.
РНС – 10. Визначати каталог прав і свобод людини і громадянина та їх право на судовий захист.	№ 3	РНС НД – 3.1. Вміти застосовувати нові цілісні знання у власних наукових дослідженнях та у професійній практиці.
РНС – 12. Здатність продемонструвати знання і розуміння структурних підсистем матеріального і процесуального права.	№ 3	РНС НД – 3.3. Вміти спілкуватися в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в галузі наукової та професійної діяльності, в тому числі і на міжнародному рівні, демонструючи системний науковий світогляд та культурний кругозір.
	№ 3	РНС НД – 3.5. Вміти спілкуватись в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в певній галузі наукової та/або професійної діяльності.
РНС – 14. Здійснювати логічний, критичний і системний аналіз правових документів.	№ 1	РНС НД – 1.4. Вміти ініціювати, організувати та проводити комплексні дослідження в галузі науково-дослідницької та інноваційної діяльності, які приводять до отримання нових знань.
	№ 2	РНС НД – 2.2. Вміти збирати, обробляти та аналізувати теоретичні та прикладні дослідження провідних зарубіжних вчених; формулювати

		мету власного наукового дослідження як складову загальноцивілізаційного процесу.
PHC – 17. Застосовувати набуті знання у стандартних професійних ситуаціях методами відтворення та реконструкції.	№ 2	PHC НД – 2.4. Вміти з нових дослідницьких позицій формулювати загальну методологічну базу власного наукового дослідження, усвідомлювати його актуальність, мету і значення для розвитку інших галузей науки, суспільно-політичного, економічного життя, пам'яткоохоронної та музейної діяльності, національної чи світової духовної та матеріальної культури.
	№ 2	PHC НД – 2.1. Вміти формулювати робочі гіпотези досліджуваної проблеми, які мають розширювати і поглиблювати стан наукових досліджень в обраній сфері.
PHC – 18. Виокремлювати юридично значущі факти і формулювати обґрунтовані правові висновки.	№ 3	PHC НД – 3.4. Здійснювати професійну презентацію результатів своїх досліджень на міжнародних наукових конференціях, семінарах.
PHC – 21. Вживати організаційно-правових заходів щодо поширення ідеї правової держави, соціальної справедливості, демократії тощо.	№ 2	PHC НД – 2.3. Брати участь у формуванні команди дослідників для вирішення локальної задачі (формулювання дослідницької проблеми, робочих гіпотез, збору інформації, підготовки пропозицій).